

Vasutak, restik és a bor

A rossz szállítási lehetőségek évszázadokon át behatárolták a bortermelés növelésének lehetőségeit. A vasúti hálózat kiépülése új távlatokat nyitott a bortermelők és -kereskedők számára. A vasutak azonban nemcsak a szállítási kapacitás radikális emelésével járultak hozzá a bortermelés fejlesztéséhez. Az utasok az átszállások alkalmával, a vonatra várakozva betérhettek az állomások épületében működő vendéglőbe, a restikbe, ahol pogácsával, fasírttal vagy bécsi szelettel csillapíthatták éhségüket és könnyű borral vagy fröccsel a szomjukat.

Az ország területén évszázadok óta sokféle folytattak szőlőtermesztést, a bor kedvelt és népszerű ital volt, de a fogyasztók leggyakrabban a helyi, környékbeli települések lakói közül kerültek ki. Különböző korszakokban szállítottak ugyan az országon belül vagy a határokon kívülre nagy tételben bort, de ez a művelet mindig nagy veszéllyel járt. A borok szesztartalma és az ebből eredő kezelési problémák, a hordók abroncsainak gyengesége sok esetben zavarossá tette a borokat, vagy egyszerűen elfolyt a nedű a szállítás alatt. A külföldiek és belföldiek – például *Széchenyi István* – által is joggal bírált rettenetes utak tovább nehezítették a borszállítást.

MAJDÁN JÁNOS

SZÁLLÍTÁSI NEHÉZSÉGEK

Viszonylag könnyen és nagyobb veszteségek nélkül a nagy folyók mentén fekvő borvidékekről lehetett jelentős tételeket útnak indítani. A jó termőhelyi adottságok, a kiváló fajták és a magas színvonalú megmunkálások, kezelése mellett ezért lehetett évszázadokon át a szerémségi szőlőtermő körzet egyúttal a legjelentősebb borexportot is lebonyolító vidék. A Dunán és a Ti-

szán észak felé vontatott bárkáiban, hajókon, dereglyéken a budai, pesti fogasztók mellett a bécsi és a lengyel ivók számára is szállítottak nagy tételben szerémségi bort. A törökök magyarországi megjelenése után és itteni tartózkodásuk alatt a tolnai-baranyai borvidék termelői ugyancsak kihasználhatták a folyóvíz nyújtotta szállítási előnyöket, s ez a szőlővidék vette át a Kárpát-medence ellátásában, illetve az exportban a vezető szerepet. A 18. századi telepítések közismerten sok esetben összekapcsolódtak a folyókkal, s a Dunán érkező német telepesek közül sok szőlőtermesztő család talált új hazát és birtokot a folyóhoz közel, például Hajóson, ahol új borvidék alakult.

A reformkor híres pozsonyi országgyűlésein nagy számban részt vevők borigényét részben a várostól északra fekvő Kis-Kárpátok szőlőkertjeiből, részben a Duna és az Ipoly mentén fekvő pincékből elégítették ki. Egyszerűbb, olcsóbb és főleg biztonságosabb volt vízen szállítani a Csokonai által is nagyon dicsért Neszmély, Dunaalmás környéki borokból vagy a filoxéravész által később teljesen elpusztított és azóta sem helyreállt Ipolyság és Balassagyarmat közötti borvidékről, mint a korban már jó nevű Badacsonyból, Füredről, Keszthelyről. Széchenyi Istvántól tudjuk, hogy milyen kételyei voltak a Pozsonytól száz kilométeren belül lévő cenki birtokáról történő borszállítást illetően. Hiába voltak otthon jó borai, hiába vásárolt kiváló minőségű italt Sopron és Ruszt környékén, ha a szekéren zötykölődő hordókban legtöbbször megtörve érkezett az áru Pozsonyba. A rossz utak akadályozta borkereskedelmet teljesen átalakították a vasutak.

A VASÚTI SZÁLLÍTÁS

A magyarországi vasúthálózat 1880-as évtizedig történő kiépítését nem a szőlősgazdák érdekei alapján folytatták, bár egyes borvidékekről ebben az időszakban is nagy tételben fuvaroztak árut a fogyasztókhoz. A vasút időjárástól független, gyors és rázkódásmentes szállítást biztosított, melyet az első osztályú vonalak megnyitásának korszakában elsősorban a tokaji, az aradi-hegyljai, a soproni, a móri, a pécsi és a szekszárdi borosgazdák használtak ki. A Monarchián belül ugrászerűen megnőtt borforgalom lebonyolítására új kereskedelmi központok alakultak, melyek közül a vasút adta lehetőségeket legjobban a tapolcai zsidó borkereskedők használták ki. A hatalmas tárolókat építő kereskedők rohonci üzlettársaik segítségével – akikkel gyakorta rokoni kapcsolatban álltak – Bécsbe és azon túl szállították a Balaton-felvidék, a Badacsony és Keszthely környékének borait. Másfelől különleges borfelvásárlási gyakorlatukkal, ún. „borcenzárok” segítségével minden gazda pincéjébe eljuttottak, s a legkiválóbb árut foglalták le és adták ütemesen vasútra.

A helyi érdekű vasutak kiépülése során az ország minden nagyobb települését elérő hálózat segített bekapcsol-

ni a kisebb borvidékeket is a gyors és egyszerű szállítási lehetőségbe. A Dunántúl első vicinális vasútja nem véletlenül Kőszeg és Szombathely között épült meg, s ez a rövid szakasz lehetővé tette a hírneves, de addig Bécsnél távolabb nem szállított bor egész Európával történő megismertetését.

A helyi birtokosok tőkéjét (is) felhasználó vicinális vasutak egyúttal a helyi igényeknek megfelelő vonalvezetéssel segítettek a szőlő- és borvidékek bevételeinek növelését. Ilyen módon kapcsolódott be a kor híres borvidékei közül Keszthely, Eger, Gyöngyös, Ruszt, az Érmellék, Csongrád, Pannónhalma környéke a borforgalomba. Az egyre jobb minőségű magyarországi borokat immár nemcsak a helyi és környékbeli fogyasztók élvezték, hiszen a híressé vált fajták a vasút segítségével sok helyre eljuttottak. Jelentősen növelte a különféle vidékek borainak ismertségét a palackozás – az üveges bort szintén a vasút segítségével lehetett veszteségek nélkül szállítani.

A 19. században hazánkban is nagy pusztítást végző filoxéra vészterhes időszakában és utána két évtizeden át borhiány volt a Monarchiában, melyen az olcsó olasz borok ideszállításával lehetett csak úrrá lenni. A kiváló vasúti kapcsolatok lehetővé tették a gyors borszállításokat, s az olasz borok nemcsak a magyarországi fogyasztók ízlésének feleltek meg, hanem megteremtették a hazai borhamisítások alapját is, mivel a nagy hiány miatt a behozott árut megpróbálták itthoni márkánévvel forgalomba hozni.

A vasúti szállítás lehetővé tette az étkezési szőlő nagy távolságokra történő továbbítását is. A bor mellett jól jövedelmezett a nagyvárosokba, üdülőhelyekre szállított csemegeszőlő termelése, melyre sok gazdaság tudatosan állt át Kecskemét, Keszthely környékén. A kisebb-nagyobb fonott kosarakban, elegáns faládákban fuvarozott szőlő új fajták meghonosodását hozta, és Euró-

pa olyan nagyvárosokban is megismerték a magyarországi szőlőtermelő körzeteket, ahová bor nem jutott el. Hasonlóan jó szállítási feltételeket biztosítottak a vasúti szerelvények a filoxéravész alatt és után megindult magyarországi pezsgőgyártás termékeinek szállításához. Az addig alig ismert új ital két márkával is európai hírnévre tett szert: a budafoki (promontori) Törley és a pécsi Littke.

A RESTI HATÁSA AZ ÉLETMÓDRA

A vasutak elsődleges feladata természetesen nem a szőlő és bor szállítása volt, más nagy tételű áruk, illetve az utazóközönség fuvarozása adta a forgalom nagyobb részét. Az utasok az átszállások alkalmával, a vonatra várakozva betérhettek az állomások épületeiben működő vendéglőkbe, a restikbe. A külön bérlők által működtetett vendégváró- és vendéglátóhelyek szerepe különösen a helyi érdekű vasutak gyors kiépülése után növekedett meg. A végállomásokon és nagyobb állomásokon megnyílt restik az új polgári szokások, értékek közvetítésének egyik helyszínévé váltak. A biztos anyagi háttérrel rendelkező s emiatt is nagy tekintélynek örvendő bérlők gyors, de jó minőségű szolgáltatást biztosítottak a melegkonyhával is rendelkező vendéglőkben.

A gyorsaság fontos volt, még ha a korabeli átszállási idők – a mozdonyok vízfelvétele, a csomagok és poggyászok átrakódása, a postai pakolások, a műszaki ellenőrzések miatt – általában viszonylag sok várakozást is iktattak be a menetrendbe. A 15-20 perc alatt a restibe betóduló vendégeket elsősorban itallal tudták ellátni, de az éhes utasok a kiváló minőségű magyar lisztből készült kelt pogácsákból, az egész nap tartott, darált húsból sült és zsömlébe tett fasírozottból, a borjúhúsból készült panirozott bécsi szeletből elfogadható áron vásárolhattak.

Az ételekhez adott borok az egész országból származtak, s a szóda elterjedésével a restikben is megjelentek a fröccsök. A savanykás borok mellett elterjedtek a muskotályos ízűek, a pezsgők és a borpárlatok. Az Európában egyik legsűrűbb vasúti hálózat az egész országban biztosította a borok további elterjedését. ♦